



Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1218
Kadınlara Dair Ayetler Özelinde
Tefsir ve Sosyokültürel Çevre İlişkisi
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Yayın Koordinatörü
Murat AYDEMİR
Kapak Tasarım
Sevgi ARSLAN
İç Tasarım
R. Ahmet AKAY

ISBN: 978-625-428-384-0

1. Baskı, Ekim 2023, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 18.08.2023
tarih ve 180 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

*Bu eserin ilmi/edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.*

Yayıncı Sertifika No: 48058



Ostim OSB Mh. 1256. Cd. No: 11
Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

KADINLARA DAİR AYETLER ÖZELİNDE
TEFSİR VE SOSYOKÜLTÜREL
ÇEVRE İLİŞKİSİ

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI



ÖZGEÇMİŞ

■

Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karşlı, 1961'de Rize Güneysu'da doğdu. İlkokuldan önce 1971-1973 yılları arasında Kur'an-ı Kerim'i hıfzetti. 1976'da Rize İmam-Hatip Lisesinde başladığı lise eğitimini 1982'de İstanbul İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 1983'te Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesinde yükseköğretime başladı, ancak dinî ilimlere olan yoğun ilgisi sebebiyle bu fakülteyi terk ederek yükseköğretimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı (1984-1988). Yüksek Lisansını 1994'te Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Ana Bilim Dalında ve doktorasını 2000'de yine Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Ana Bilim Dalında tamamladı. 2006'da doçent ve 2012'de profesör oldu.

Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karşlı, Diyanet İşleri Başkanlığında 1987-1993 yılları arasında yaptığı müezzin-kayyım ve vaizlik görevlerinin ardından Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde (Rize) başladığı araştırma görevlisi ve öğretim üyeliği görevine isim değiştiren aynı üniversitede (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi) devam etti (1994-2015). Bu sırada aynı fakültede 2007-2008 yılları arasında Temel İslâm Bilimleri Bölüm Başkanlığı da yaptı. Daha sonra 2015'te Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesine geçti.

2008-2020 yılları arasında iki dönem Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliği yaptı. 10 Temmuz 2020'de Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığına atanan Karşlı, 3 çocuk babasıdır.

Yazarın kitap çalışmalarından bazıları şunlardır; *Kur'an yorumlarında Kadın* (2003), *Kutsal Kitaplara Göre Din Adamı* (2010), *Kur'an'ı Anlamaya Giriş* (2012), *Vahyin Aydınlığında Yürümek* (2015), *Bir Arada Yaşama Ahlâkı* (2019).

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	VII
Ön Söz	IX
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN TEFSİRİ VE SOSYOKÜLTÜREL ÇEVRE

A. Kur'an'ın Tefsiri/Yorumu	9
1. Tefsir ve Te'vil Terimleri Nasıl Anlaşılmalı?	10
2. Sosyokültürel Değişim ve Kur'an'ın Te'vili	16
B. Sosyokültürel Çevrenin Tefsirlere Yansıma Nedenleri	18
1. Kur'an Mesajının Evrensel Oluşu	19
2. Kur'an Nassının Farklı Yorumlara Müsait Oluşu	21
3. Kur'an'ın Kimliğine Dair Anlayış Farklılığı	27
4. Zamanın Ruhu/Hâkim Paradigma	31
5. Müfessirin Sosyal ve Kültürel Kimliği	33

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLA İLGİLİ AYET YORUMLARI VE SOSYOKÜLTÜREL ÇEVRE

A. Hz. Âdem ve Hz. Havva ile İlgili Ayet Yorumları	45
1. Hz. Havva'nın Hz. Âdem'den Yaratılması	45
2. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Aynı Özden Yaratılması	49
3. Yasağın Çiğnenmesi ve Cennetten Düşüş	54
4. Tefsir Rivayetlerinin Kur'an'la Uyuşmaması	58
B. Aile Hayatında Kadının Konumu ile İlgili Ayet Yorumları	62
1. "Kavvâm" Kelimesinde Anlam Değişmesi	62
2. Erkeğin Kadına Üstünlüğü Polemiği	66
3. Kadının Başkaldırması, İffetsizliği ve Tedibi	77
a) Kadının Başkaldırması ve İffetsizliği (Nüşûz)	77
b) Kadının Tedibi Konusunu Nasıl Anlayacağız?	80
4. Örf ve Baskın Anlayışların Yorumları Yönlendirmesi	87
5. Kadının Miras Hakkı	91
6. Yaygın Kadın Algısının Müfessiri Etkilemesi	92

7. Müfessirin Hâkim Anlayışı Gözetmesi	96
8. Tefsirlere Erkek Bakış Açısının Yansıması	98
9. Birden Fazla Eşlilik	100
10. Modern Dönem ve Tek Eşlilik Vurgusu.....	109
C. Evliliğin Sona Erdirilmesi ile İlgili Ayet Yorumları	112
1. Kadının Evliliği Sona Erdirmesi (Tefvîz-ı Talâk, Muhâlea...)	113
2. Talâk Yetkisinin Sadece Erkeğe Bırakılmaması.....	117
3. Boşama Sürecine Resmî Otoritenin Dâhil Edilmesi Görüşü	120
4. Boşamada Şahit Bulundurulması Konusu	124
5. Üç Talâkın Bir Talâk Kabul Edilmesi.....	127
6. “Kur’an’ın Ruhu” Söylemi Yoksa Zamanın Ruhu mu?	132
D. Toplumsal Hayatta Kadının Konumu ile İlgili Ayet Yorumları.....	135
1. Asr-ı Saadet ve Kadın	136
2. Fitne Söyleminin Tefsirlere Yansıması	142
3. Erkeğin Onuru ve Kadın Merkezli Namus Anlayışı.....	147
4. Tarihte Kadın Sosyal Hayata Katılmadı mı?.....	148
5. Özel Alandan Kamu Alanına Kadının Rolünün Değişmesi.....	152
6. Şahitlikte Kadının Yanılması İletinin Fitrî Oluşu Anlayışı.....	158
7. Kadının Aklı ve Diniyle İlgili Hadis.....	161
8. Şahitlikte Kadının Yanılması İletinin Değişken Oluşu Anlayışı.....	165
9. Kadınların Hz. Peygamber’e Biatı	168
10. “Biat” Terimi ve Kadının Seçme Hakkı.....	171
11. “Velâyet” Terimi ve Kadının Yöneticiliği	176
12. Belkis Kıssası ve Kadının Devlet Başkanlığı.....	179
13. Çağdaş Yorumlar ve Kadın-Erkek Eşitliği	182
14. Medrese ve İlahiyat Perspektifinde Müslüman Kadın	186
E. Kadının Örtünmesi ile İlgili Ayet Yorumları.....	191
1. Dışörtüsü/Cilbâb ve Bağlayıcılığı	193
2. Başörtüsü/Himâr ve Bağlayıcılığı	200
3. Başörtüsü Yorumlarının Sosyo-Politik Bağlamı	206
4. Kadının Örtünmesinin Sınırları	212
5. Kadın-Erkek İlişkileri ve Cinsellik.....	218
6. Dinî Nasların Müzekker/Eril Oluşunun İzahı	223
7. Hz. Peygamber’in Eşleriyle İlgili Bazı Uyarılar	229
a) Konuşma ve Davranışlarına Dikkat Etmeleri	230
b) Hicâb (Perde) Arkasından Görüşmeleri	233
8. Feminist/Modernist Yaklaşımla Klasik Tefsirleri Okumak.....	240
Sonuç ve Değerlendirme.....	249
Bibliyografya.....	259

KISALTMALAR

■

AAK.	: Aile Araştırma Kurumu
a.e.	: Aynı eser
a.m.	: Aynı makale
a.md.	: Aynı madde
a.mlf.	: Aynı müellif
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFİED	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
a.y.	: Aynı yer
b.	: İbn
b.y.	: Basım yeri yok
Bas.	: Basımevi
Bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı
der.	: Derleyen
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEÜSBE	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör
EAÜİFD	: Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
EÜİFD	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
EÜSBED	: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
h.	: Hicrî
hak.	: Hakkında
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti

İBBKİDB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâmî Araştırmalar Merkezi
İSAV	: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı
İst.	: İstanbul
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Krş.	: Karşılaştırınız
M	: Miladî
Mat.	: Matbaa
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Neş.	: Neşriyat
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OSAV	: Osmanlı Araştırmaları Vakfı
Sad.	: Sadeleştiren
Ö.	: Ölümü
sy.	: Sayı
SÜİFD	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
ts.	: Tarihsiz
TDK	: Türk Dil Kurumu
Thk.	: Tahkik
tlk.	: Talik
trc.	: Tercüme
tsh	: Tashih
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
v.dğr.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayınevi yok
Yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

■

Kutsal metinleri anlama ve yorumlama çabalarını, içerisinde yaşanan sosyal, siyasi ve kültürel şartların etkilediği hatta yönlendirdiği bilinen bir gerçektir. İncil ve Tevrat örneklerinde olduğu gibi bazen bu durum, ilgili metinlerin temel hedefleri ve içerdikleri dünya görüşleriyle ciddi çelişkiler arz edecek bir boyut da kazanabilmektedir. Dolayısıyla hem muhtemel bir takım inhiraflara dikkat çekmek hem de yeni gelişmeler karşısında tutarlı bir dinî düşünce ve uygulama için, kültürel mirasın gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü ancak bu şekilde söz konusu birikimin hangi yönlerinin günümüz gerçekleri açısından pratik bir değere sahip olduğunu anlamamız mümkün olacaktır. Ve yine böylece, söz konusu tecrübenin hangi boyutlarının geçmişin şartları içinde oluşup daha sonra dinî bir karaktere büründüğü tespit edilebilecektir.

Tefsir/yorum-bağlam ilişkisine dair bu tür çalışmaların, İslâm ilim mirasının diğer alanlarını da içerecek şekilde genişletilmesinin faydalı olacağını düşünüyoruz. Çünkü beşerî tabiatları gereği ilim insanları da nihayetinde bireysel, kültürel ve toplumsal yönelişlere sahip kimselerdir. Bu sebeple ortaya koydukları eserlerin gerçekçi bir şekilde anlaşılması, sosyokültürel perspektifi esas alan bir okumaya tabi tutulmalarını gerekli hâle getirmektedir.

Çalışmada denediğimiz bu okuma tarzı, elbette ki bazı araştırmacıların yaptıkları gibi, söz konusu tefsir mirasının bütünüyle sosyokültürel süreçlerin bir yansıması olarak görülmesi anlamına gelmemektedir. Çünkü böyle bir yaklaşım, onun insanı aşan ilâhî boyutunun göz ardı edilmesi ve tarihe mahkûm bir olgu olduğu anlamını taşıyacaktı. Oysa bu tecrübe, Kur'an'ın getirdiği üst değerler sistemine dayalı olarak nebevi uygulamayla ete kemiğe bürünmüş bir özellik ortaya koymaktadır. Yine sonraki kuşaklar tarafından bu öze bağlı bir şekilde, ilmî metotlar çerçevesinde pratik uygulamalarla zenginleştirilmiş ve İslâm medeniyetinin kurucu unsuru olmuştur. Yerleşmiş ve sağlam

yapısıyla bu gelenek, her dönem ve coğrafyadaki Müslümanların temel dayanağını ve ilham kaynağını oluşturmuştur.

Bizim bu eserdeki amacımız, yorumcunun topluma ilâhî mesajı iletirken gerçekleştirdiği bilgi üretme faaliyetini, yorum-bağlam ilişkisi açısından tahlil etmek olacaktır. Ancak bunu yaparken, mümkün olduğu ölçüde içerisinde yaşadığımız modern dünyanın bize yabancı hâkim anlayış ve uygulamalarının rüzgârına kapılmamayı, yine ilmî yöntemden uzak bir şekilde tarihimize ilgili olumlu veya olumsuz genellemelere gitmemeyi esas aldık. Böylece geçmiş ve günümüz yorumcularının, içerisinde yaşadıkları yerel ya da küresel kültürün, düşüncelerini yönlendirmeye hatta belirlemeye matuf ilişkiler ağını anlamaya çalıştık.

Belindiği gibi, son asırlarda Müslüman toplumlarda ilim insanlarını oldukça meşgul eden konulardan biri, “İslâm’a göre kadının durumu” olmuştur. Bu hususta fikir beyan eden çağdaş yorumculardan birçoğu, Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalarla sonrakileri birbirinden ayırmıştır. İslâmiyet’in gelişiyile gerçekleştirilen iyileştirmelerin zamanla sekteye uğradığını belirtmişlerdir. Buna da geçmiş âlimlerin, toplumda yaygın zihniyet kalıplarının, örf ve âdetlerin etkisinde kalarak yorumlar yapmaları gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu eseri yazmaya başlamadan önce, ilk dönem tefsirlerini esas alan bir çalışma yapabileceğimi düşünmüştüm. Buradaki amacım, söz konusu müfessirlerin, gerçekten örf ve âdetlerin etkisinde kalarak, İslâm’ın ilke ve amaçlardan farklı bir kadın yorumuna gidip-gitmediklerini tespit etmek olacaktı. Ancak, bu tür bir çalışmayı gerçekleştirebilmek için, sadece tefsir kaynakları yeterli değildi. Ayrıca yorumların gerçekleştiği tarihsel arka planın da iyice bilinmesi gerekiyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, geçmiş dönem toplumlarında kadının konumunu, derli toplu bir şekilde ortaya koyacak sosyal ve kültürel içerikli çalışmalara henüz sahip değiliz.

Bahsedilen gerekçelerle çalışmayı, kadın hak ve hürriyetleri sahasında önemli zihniyet, sosyal ve hukuki değişikliklerinin yaşandığı Cumhuriyet dönemi Türkiye’si esas olmak üzere yer yer atıfta bulunduğumuz Mısır’da yapılan tefsir çalışmalarıyla sınırlandırdık. Bu tercihteki amacımız, ülkemiz bağlamında meydana gelen sosyal ve kültürel gelişmeleri yorumlarda daha yakından görebilme imkânına sahip olmamızdır. Böylece çalışmanın esas amacını, kadınla ilgili belirlenen ayetler çerçevesinde ortaya koymayı hedefledik.

Muvaffakiyet, ancak Yüce Allah’ın izni ve yardımıylaadır.

Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karşlı